

سازمان کنفرانس اسلامی و نقش آن در گسترش و هابیت

حسن اسکندری

(دانش‌آموخته حوزه و دانشجوی کارشناسی ارشد مذاهب)

اشاره

دبیرخانه سازمان کنفرانس اسلامی در سال ۱۴۳۲ق، کتابی را به نام «المملكة العربية السعودية ومنظمة المؤتمر الاسلامي دعم متواصل وتطور مشهود»^۱ منتشر کرد که اطلاعات مفیدی از نفوذ عربستان در این سازمان دارد. در این کتاب، سخنی از احسان اوغلو، دبیرکل سازمان آورده شده که حکومت سعودی را از پایه‌گذاران هم‌بستگی و اخوت اسلامی معرفی و از تلاش‌های ملک عبدالعزیز، فیصل، فهد و عبدالله، به سبب رفع مشکلات امت اسلامی و هدیه آوردن ارمغان امنیت و صلح برای آنان تقدیر می‌کند.^۲ نکته قابل تأمل این است که او افغانستان را از جمله کشورهای برمی‌شمرد که تلاش‌های عربستان از طریق سازمان کنفرانس اسلامی باعث شد که نیروهای شوروی از آن خارج شوند و صلح و امنیت به این کشور باز گردد. همچنین او عربستان را ساکن دار سازمان کنفرانس اسلامی می‌داند که ملک فیصل نقش اساسی را در به وجود آمدن آن داشته است.^۳ در این مقاله، سعی شده است توسعه هابیت از طریق سازمان‌های فراملیتی ارزیابی شود.

۱. عربستان و سازمان کنفرانس اسلامی، پشتیبانی پیوسته و پیشرفت‌های آشکار.

۲. منظمة المؤتمر الاسلامي تعيش عصرها الذهبي في عهد خادم الحرمين، روزنامه الرياض، ۱۶/۱/۱۴۳۲ق.

۳. المملكة العربية السعودية ومنظمة المؤتمر الاسلامي، مقدمه کتاب.

سازمان کنفرانس اسلامی

سازمان کنفرانس اسلامی بزرگترین سازمان، بعد از سازمان ملل متحد است که ۵۷ کشور عضو آن اند^۱ و بیش از ۴۰ سال از تأسیس این سازمان از ۱۳۹۸ق / ۱۹۶۹م می‌گذرد. مقر اصلی سازمان کنفرانس اسلامی و مراکز بزرگ آن در جدّه عربستان است.^۲ تنها بخش کمی از مراکز این سازمان در کشورهای ترکیه، پاکستان، بنگلادش و مغرب است. عربستان به تنهایی ده درصد کل بودجه سازمان کنفرانس اسلامی را تأمین می‌کند که بالاترین رقم در بین کشورهای اسلامی است.^۳ در آخرین تلاش عربستان، ساختمان جدید دبیرخانه سازمان کنفرانس اسلامی در جدّه در زمینی با مساحت ۴۰ هزار مترمربع با مبلغ ۱۰۰ میلیون دلار از سال ۱۴۳۲ق در حال ساخت است.

ملک فیصل (۱۳۸۴ - ۱۳۹۵ق) سومین پادشاه عربستان، با شعار دفاع از بیت المقدس و مقابله با صهیونیسم و کمونیسم و ناسیونالیسم عرب و استعمار، به کمک سران برخی از کشورها نظیر ایران، مغرب، مراکش، اردن، سومالی و پاکستان، سازمان کنفرانس اسلامی را تأسیس کرد.^۴ شرایط جدید منطقه و قدرت گرفتن ناسیونالیسم عربی مهمترین تهدید برای آل سعود بود. فیصل که افکار انقلابی جمال عبدالناصر را تهدیدی جدی برای ستون اصلی قدرت و مشروعیت خویش می‌دانست، از طریق حمایت از جنبش‌های اسلامی و اشاعه سلفیت، به مقابله آن برخاست.

ناسیونالیسم عرب را که بیشتر مسیحیان عرب طرح کرده بودند و با آن خواستار اعطای حقوق برابر به اعراب بودند، جنبه مذهبی نداشت^۵ و این فرصت برای آل سعود به دست آمد که به عنوان حامی اسلام و منادی وحدت زیر لوای اسلام، از راه انتشار وهابیت، نفوذ خود را بین کشورهای اسلامی گسترش دهد. جمال عبدالناصر هم تلاش‌های فیصل را برای

۱. نبذة عن منظمة المؤتمر الإسلامي، مجلة المنظمة، ش ۱۰، ص ۷۸.

۲. گرچه سازمان کنفرانس اسلامی متعلق به ۵۷ کشور اسلامی است، اما مراکز بزرگ زیرمجموعه آن در عربستان است؛ مانند صندوق التضامن الإسلامي، البنك الإسلامي للتنمية/بانک توسعه اسلامی) هیئة الإغاثة الإسلامية العالمية (سازمان بین المللی امداد اسلامی)، وكالة الأنباء الإسلامية/خبرگزاری اسلامی، منظمة العواصم الإسلامية/سازمان پایتختهای اسلامی، منظمة الإذاعات الإسلامية (سازمان رادیو و تلویزیون‌های اسلامی)، مجمع الفقه الإسلامي و صندوق القدس.

۳. <http://www.mofa.gov.sa/Detail.asp?InSectionID=۵۷۱۵&InNewsItemID=۷۹۵۰۰>

۴. ملک فیصل والتضامن الإسلامي، مجلة الدار، شماره ۲، سال پنجم.

۵. ریشه های بحران در خاور میانه، ۱۱۹، ۱۲۳.

ممانعت از پیش‌روی انقلاب عربی به باد استهزا می‌گرفت و حمایت فیصل از اسلام را برای حفظ سلطنت و استبداد خویش می‌دانست. زمانی ملک فیصل در پارلمان اندونزی گفته بود: «خداوند مرا لایق خدمت به حرمین شریفین دانسته است و همهٔ دوستان باید ما را در مقابل خراب‌کارها و انقلابی‌ها و مارکسیست‌ها یاری دهند.» ناصر هم در جواب گفته بود: «این منطق صهیونیسم‌ها در قدس است که خدا به ما وعدهٔ زمین موعود از نیل تا فرات را داده است.»^۱

با این حال، فیصل مصمم به حرکتی که آغاز کرده بود پیش می‌رفت و به پشتوانهٔ دلارهای نفتی که در آن سال‌ها مقارن با صعود ناگهانی قیمت نفت به دست آورده بود نفوذ خود را از طریق اشاعهٔ سلفیت گسترش می‌داد؛ به طوری که در یک دورهٔ ۹ ماهه در ۱۹۶۵م، از کشورهای اردن، سودان، تونس، گینه، مالی، مراکش، ایران، ترکیه و پاکستان دیدار کرد و رهبران این کشورها را در جریان اهداف خارجی خود که همانا مبارزه با کمونیسم و صهیونیسم و ناصریسم بود قرار می‌داد. در سفر دیگرش به آفریقا در ۱۹۷۲م، از کشورهای اوگاندا، چاد، سنگال، موریتانی و نیجر دیدن کرد. در این دیدارها، رهبران کشورهای آسیایی و آفریقایی از این که خود را سهام در ثروت‌های عربستان می‌دیدند به ملک فیصل پاسخ مثبت دادند.^۲ نکتهٔ حایز اهمیت این است که وهابیت در این دوره، مورد حمایت سران کشورهای اسلامی نبود و تنها در مقابل کمک‌های مالی عربستان، با حضور عالمان و مراکز وهابیت در این کشورها موافقت شد. در واقع، نوعی داد و ستد سیاسی در جریان بود که به نام سازمان کنفرانس اسلامی و دعوت به اسلام اصیل و به کام اندیشهٔ وهابیت گسترش می‌یافت. اما پس از انقلاب اسلامی ایران، تعالیم فرقهٔ وهابیت به دست‌آویز اصلی برای جلوگیری از گسترش تفکرهای نواندیشانهٔ این انقلاب شیعی، در این کشورها تبدیل شد.^۳

در این دوره، عربستان سرمایه‌گذاری هنگفتی برای تأسیس دانشکده‌ها و مراکز اسلامی و معهدهای علمی و تأسیس مساجد و دارالتحفیظ قرآن در کشورهای اسلامی کرد و عده‌ای

۱. تاریخ آل سعود، ص ۸.

۲. عناصر القوه فی توحید المملکه العربیه السعودیه، ص ۱۸۱؛ سیاست و حکومت در عربستان سعودی، ص ۱۲۸.

۳. ترکش‌های وهابیت در مراکش، روزنامه شرق، ۸۲/۱۰/۱۳، به نقل از پرفسور ظریف.

از علمای وهابی را به آن کشورها اعزام کرد و در نتیجه، جریان شکل‌گیری گرایش‌های وهابیت در کشورهای اسلامی قدرت بیشتری گرفت. در این سال‌ها، جنگ اعراب و اسرائیل واقع شد و فیصل در اعتراض به حمایت آمریکا از اسرائیل و برای دفاع از اعراب، فروش نفت به آمریکا را برای مدت ۵ ماه قطع کرد، که موجب بدترین بحران کمبود بنزین در تاریخ آمریکا شد.^۱ طبق نظر برخی از تحلیل‌گران، همین امر مقدمات ترور ملک فیصل به دست برادرزاده‌اش را فراهم آورد.^۲ در سخنی از سلطان بن عبدالعزیز، ولیعهد عربستان، آمده است که در ملاقات خود با نهرو، نخست وزیر هند، ابراز می‌کند که در عربستان دو امتیاز بزرگ وجود دارد، اولین امتیاز کعبه است و نهرو مدتی سکوت کرد و من تصور کردم که دومین امتیاز، را نفت می‌داند، اما او بعد از مدتی، امتیاز دوم را فیصل دانست.^۳ در واقع، فیصل اصول و مبانی مهندسی دیپلماسی عربستان را برای سیطره بر افکار مسلمانان جهان روشن کرد.^۴

این سیاست را بعدها ملک فهد ادامه داد. نکته قابل تأمل در سخنان احسان اوغلی، دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، این است که او افغانستان را از جمله کشورهای بر می‌شمرد که تلاش‌های عربستان از طریق سازمان کنفرانس اسلامی باعث شد که آرامش به آن با اخراج نیروهای شوروی از آن باز گردد. شکی نیست که در دوره فهد، سرسپردگی و عمل‌گرایی محض با غرب، سیاست اصلی عربستان شد. در این دوره، آمریکا از اسلام به عنوان تاکتیکی برای ستیز با کمونیسم و ناسیونالیسم عربی و در نهایت، محدود کردن نفوذ شوروی بهره می‌جست. هم زمان با کودتای کمونیستی و اشغال افغانستان توسط ارتش شوروی و وقوع انقلاب اسلامی ایران، منافع آمریکا در منطقه به شدت در خطر بود. به همین دلیل رسانه‌های غربی در آسیای مرکزی و بیشتر کشورهای منطقه، با اختصاص بسیاری از برنامه‌های خود به ترویج اسلام، تلاش بسیاری برای تحریک اشتیاق مذهبی و

۱. اصلاحات از درون، همشهری ۸۲/۶/۲۴ به نقل از تایمز؛ فیصل شاهد و شهید، مجله المنظمه، ش ۸، ص ۴۸.
 ۲. اغتیال الملك فیصل والخلافه السعودیه، ص ۶۳، ۱۸۰. ترور فیصل به دست برادر زاده خود، درسهایی از مکتب اسلام، سال ۴۰، شماره ۸.
 ۳. عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود و الإصلاح الاسلامی المعاصر، ص ۱۱۹.
 ۴. السعودیون النموذج والرساله، مجموعه مقالات

در نتیجه، مقاومت در برابر کمونیسم انجام دادند. بنابر برآورد آماری، ۹۰ درصد برنامه‌های رادیو آزادی، رادیو اروپای آزاد و صدای آمریکا به برنامه‌های اسلامی اختصاص داشت.^۱ همچنین، دیوبندیه در پاکستان، با سیاست‌های ضیاء الحق و حمایت عربستان به شدت گسترش یافت و از ۹۰۰ مدرسه در ۱۹۷۱م به ۸۰۰۰ مدرسه رسمی و ۲۵۰۰۰ مدرسه غیررسمی در ۱۹۸۸م ارتقا یافت و نیم میلیون طلبة در آن مشغول به تحصیل بود.^۲ عربستان به شدت بر گسترش افکار وهابی بین آن‌ها تأکید داشت.^۳ یکی از نمونه‌های بزرگ این مدارس، مسجد و دانشگاه اسلامی ملک فیصل است. این مسجد با ظرفیت ۱۰ هزار نمازگزار به همراه دانشکده و معاهد‌های علوم اسلامی در اسلام آباد پاکستان در ۱۴۰۸ق تأسیس شد. در این مدارس، مبارزان جوانی پدید آمدند که نیروهای جهادی طالبان را شکل دادند و خواستار برپایی حکومت اسلامی در کشور پاکستان و افغانستان شدند. عربستان بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ نزدیک به چهار میلیارد دلار کمک رسمی به مجاهدین پرداخت کرد و در این مدت، کمک‌های غیررسمی بسیاری نیز از طریق مراکز اسلامی و خیریه برای آن‌ها فرستاده شد.^۴ مجاهدین، جوانان بین ۱۴ تا ۲۴ ساله‌ای بودند که در مدارس، قرآن و احادیث نبوی را از معلمان کم‌سواد می‌آموختند و بدون فراگیری علوم دیگر، در صف مجاهدین قرار می‌گرفتند و هم چون سپاهیان ابن‌سعود، خود را اخوان می‌نامیدند.^۵ طالبان بعد از تسخیر کابل در ۱۹۹۶م، هیئت امر به معروف و نهی از منکر، هم‌چون حکومت سعودی، تشکیل داد و افراطی‌ترین قوانین را به اجرا گذاشت. آن‌ها مدارس دخترانه را تعطیل و زنان را از کار کردن در خارج از خانه منع کردند. تلویزیون‌ها را شکستند و پوشیدن کلیه لباس‌های ورزشی و اعمال تفریحی را ممنوع کردند و به تمام مردان دستور دادند که ریش‌های خود را بلند کنند.^۶ علمای عربستان نظیر بن‌باز، مفتی اعظم عربستان، و محمد بن جابر، رئیس دادگستری عربستان، نقش مهمی در پیش‌تیبانی از طالبان ایفا کردند.

۱. سیاسی‌گرایی اسلام در آسیای مرکزی در دوره پس از شوروی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۵.

۲. طالبان، ص ۱۹۵-۱۸۵.

۳. حرکت طالبان، ص ۷۶.

۴. طالبان، ص ۴۰۴.

۵. همان، ص ۷۸۸.

۶. همان، ص ۷۴ و ۴۱۲.

یکی از رهبران طالبان، ملا ربانی در ملاقاتی که با ملک فهد در ریاض داشت، ابراز کرد: از آن جایی که عربستان مرکز دنیای اسلام است، ما مایلیم با عربستان همکاری داشته باشیم. ملک فهد نیز از اجرای شریعت و گزینش معیارهای خوب در افغانستان به دست طالبان ابراز خوشحالی کرد. او به طالبان قول داد که تا جایی که می تواند به آن ها کمک کند.^۱

ملک فهد در ۱۹۹۲م، اولین کنفرانس بین المللی برای شناسایی اقلیت های مسلمان در کشورهای بیگانه و گرفتن استراتژیک مناسب و درک شرایط و نگرانی های آنان برگزار کرد. او به فعالیت های گذشته عربستان در کشورهای غربی و شرقی در مورد اقلیت های مسلمانان بسنده نکرد. این فعالیت ها مدت ها قبل، از طریق سازمان هایی نظیر «رابطه العالم الاسلامی و هیئه الإغاثة الإسلامیه» و «الندوة العالمیه للشباب الإسلامی» با مدیریت سازمان کنفرانس اسلامی در این کشورها گسترش می یافت.^۲ در طول زمامداری فهد، از طریق رابطه العالم الاسلامی ۶۰۰ مرکز اسلامی و ۱۵۰ مسجد و ۱۵۰۰ مدرسه در جهان تأسیس شد و ۶ میلیارد ریال سعودی در رابطه العالم الاسلامی هزینه شد.^۳ همسویی عربستان با سیاست های آمریکا در منطقه^۴ باعث شد که عربستان امتیازهایی را برای حضور در کشورهای غربی به دست آورد: ساخت مساجد و آکادمی های علوم اسلامی و عربی در بهترین مناطق شهرهای اروپا و آمریکا و تأسیس کرسی های اسلام شناسی در معتبرترین دانشگاه های جهان مانند دانشگاه هاروارد و کالیفرنیا و لندن و مسکو به عنوان قرائت اصیل از اسلام از جمله آن هاست.^۵ این فعالیت ها دست آویزی برای توجیه عموم

۱. همان، ص ۴۱۲.

۲. المملكة العربیة السعودیة ومنظمة المؤتمر الإسلامی، مقدمه کتاب.

۳. الملك فهد ومسیره التنمية، ص ۱۴۸.

۴. ظهور بی سابقه یک جنبش اسلامی که موفق به تشکیل حکومت اسلامی در ایران شد و در پی ایفای نقش قاطع در جهان اسلام و عرصه بین الملل بود، مبدل به بزرگترین تهدید برای وهابیت شد. در سال ۱۳۵۹ش هنری کسینجر برای مقابله با صدور انقلاب اسلامی ایران در میان سایر جوامع اسلامی پیشنهاد کرد که بهترین راه این است که با ایجاد یک حرکت هدایت شده اسلامی در میان اهل سنت که در عین حال مطابق سیاست ها و خواسته های آمریکا باشد به مقابله با انقلاب اسلامی ایران برخیزیم. کارتر رئیس جمهور وقت آمریکا به ملک فهد ولیعهد عربستان گفت: تصور نمی کنم هیچ ملت دیگری وجود داشته باشد که ما با آنها رابطه ای بهتر و احساس همکاری عمیق تری در مقایسه با عربستان داشته باشیم. سخنی که وی در ۳۱ دسامبر ۱۹۷۷م با لحن دیگری به شاه ایران گفته بود. (انقلاب اسلامی زمینه ها و پیامدها، ص ۲۳۳، ۲۳۲: تکاپوی جهانی، ص ۱۹۶) به همین دلیل زمینه های فعالیت و تقویت اسلام گرایان وهابی در کشورهای اسلامی تدارک دیده شد.

۵. جهود خادم الحرمین الشرفین الملك فهد، ص ۱۰۰.

مسلمانان برای گسترش تعامل با غرب بود. مسجد به عنوان بارزترین نشانه وجود مسلمانان در هر شهری است که روزها برای نماز و مراسم‌های مختلف، بزرگترین تجمع مسلمانان را شکل می‌دهد. مسلمانان بومی این کشورها توانایی تأمین هزینه‌های ساخت و برگزاری مراسم‌ها را ندارند. عربستان برای دست‌یافتن به این پایگاه، سرمایه‌های عظیمی را صرف ساخت و مدیریت آن‌ها کرد؛ برای نمونه می‌توان از مسجد و مرکز اسلامی در ژنو، پایتخت سوئیس؛ بروکسل، پایتخت بلژیک؛ مادرید، پایتخت اسپانیا؛ رم، پایتخت ایتالیا و شهرهای نیویورک، واشنگتن، کالیفرنیا در آمریکا نام برد. برخی از این مساجد گنجایش ۴ هزار نفر نمازگزار را دارند.^۱ در عوض، ملک فهد جلسه‌ای مشتمل بر ۳۵۰ تن از علما را تشکیل داد تا آن‌ها را برای صدور فتوا به منظور اجازه استقرار ارتش آمریکا در عربستان، طی جنگ با عراق متقاعد کند. در نتیجه، عبدالعزیز بن باز، متنفذترین عالم عربستان و رئیس هیئت کبار العلماء، چنین فتوایی صادر کرد: «هرچند آمریکایی‌ها عقاید مذهبی محافظه کارانه هم‌چون کفران دارند و مسلمان نیستند، اما سزاوار پشتیبانی‌اند، زیرا آن‌ها در این‌جا هستند تا از اسلام دفاع کنند.»^۲ ملک فهد پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، در کشورهای تحت تأثیر او مانند جمهوری‌های آسیای مرکزی، اروپای شرقی، چین و روسیه فعالیت گسترده‌ای را آغاز کرد. مساجد و مدارس اسلامی فراوانی در آن‌جا تأسیس و آنان را سرپرستی کرد. با دعوت او، بسیاری از مسلمانان چین برای حج و تحصیل در دانشگاه‌های عربستان راهی آن دیار شدند و ترجمه قرآن و کتاب‌های مورد نیاز را به صورت رایگان در اختیار آن‌ها گذاشت.^۳ در پی چندین سال فعالیت آنان، حکمرانان ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان وهابیت را بزرگ‌ترین تهدید سیاسی برای ثبات در کشورهای خود خواندند.^۴

با رشد جمعیت حاجیان بیت‌الله الحرام، ملک فهد توسعه حرمین شریفین را به صورت جدی آغاز کرد. در توسعه شهر مکه و مدینه ۷۰ میلیارد ریال سعودی هزینه شد.^۵ در این دوره، تمرکز بسیاری بر آشنایی حجاج با تفکر سلفی انجام گرفت. کنفرانس و همایش‌های

۱. المملكة العربية السعودية وخدماتها للاسلام و المسلمین فی الغرب، ص ۲۰.

۲. طالبان، ص ۴۱۱.

۳. مساهمات المملكة العربية السعودية لقضايا المسلمین فی الصين، مجموعه مقالات.

۴. طالبان، ص ۴۱۰.

۵. عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود و الاصلاح الاسلامی المعاصر، ص ۱۲۰.

بسیاری در ایام حج در مقر رابطه العالم و دیگر مراکز برگزار می‌شد و کتاب‌ها و مجلات فراوانی در بین حجاج توزیع می‌شد.

رابطه العالم الاسلامی

از آغاز قرن چهاردهم / بیستم، تبلیغات اسلامی به یک هدف اصلی سازمان‌ها و نهادهای اسلامی نوپدید تبدیل شد. در مصر، دو سازمان رقیب، یعنی اخوان المسلمین^۱ و جماعه الشبان المسلمین^۲، نه تنها یک کناره‌گیری موقت از جامعه (هجرت) را تبلیغ می‌کردند، بلکه بر پایه آیه ۱۰۴ سوره آل عمران^۳، جوانان مسلمان را به پیوستن به گروه‌های اسلامی جدید فرا می‌خواندند. در هند به گونه‌ای متفاوت، یکی از پرنفوذترین و فراگیرترین جنبش تبلیغ اسلامی، با نام جماعه التبلیغ و الدعوه - بیشتر با عنوان جماعت تبلیغی - شروع به کار کرد. این جنبش به رهبری مولوی محمد الیاس کاندهلوی م ۱۳۶۳ ق صورت گرفت که متوجه شبه قاره و کشورهای همسایه شد. در آفریقا نیز فرقه‌های تیجانیه، سنوسیه، احمدیه و اسماعیلیه اندیشه اسلام را برای نفوذ در میان نومذهبان به کار می‌بردند. اما فعالیت‌های تبلیغی سازمان‌های اسلامی هنوز محدود به فعالیت پراکنده چند مرکز آموزش اسلامی بود. تنها پس از جنگ جهانی دوم بود که تشکیلات اسلامی فراملی به یک ضرورت اساسی تبدیل شد.^۴

رابطه العالم الاسلامی بزرگ‌ترین مرکز تبلیغات اسلامی در جهان است که با بیش از ۵۰ سال فعالیت، نقش اساسی در ترویج وهابیت در جهان ایفا کرده است. اکنون نیز وهابیت بر این سازمان - که مرکزی‌اش در مکه است - سیطره دارد. شورایی که در ابتدا این سازمان را اداره می‌کردند، متشکل از ابوالحسن ندوی (از هند)، سعید رمضان (از مصر)، ابوالاعلی مودودی (از پاکستان) و علال الفاسی (از مراکش) از جمله حامیان جریان‌های

۱. حسن البنا آن را در ۱۹۲۸م تأسیس کرد.

۲. عبدالحمید بای سعید و دیگران آن را در ۱۹۲۷م تأسیس کردند و افرادی چون حسن البنا نیز در آن نقش داشتند.

۳. ولتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولتک هم المفلحون؛ و باید از میان شما گروهی باشد که دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آن‌ها رستگاران‌اند.

۴. سازمان‌های دولتی مانند «المجلس الاعلی للشؤون الاسلامیه» در ۱۹۶۰م در قاهره و سازمان‌های نیمه دولتی و تحت نظارت دولت تأسیس شد؛ مانند «رابطه العالم الاسلامی» که مرکز اصلی آن عربستان بود (تأسیس در ۱۹۶۳م) و «جمعیه الدعوه الاسلامیه» که با حمایت دولت لیبی در ۱۹۷۲م تأسیس شد. ر.ک: دایره المعارف جهان نوین اسلام، ج ۴، ص ۶۰۱.

گوناگون سلفیه نوین بودند^۱ و ریاست شورا برعهده مفتی اعظم عربستان سعودی، محمدبن ابراهیم آل شیخ، قرار داشت و محمد سرور الصبّان، تاجر مکی و نخستین دبیر کل سازمان، به شدت از نگرش وهابی دفاع می‌کرد و بدین طریق، نفوذ وهابی‌ها در این سازمان اسلامی تأمین شده بود.^۲ سران عربستان همیشه در تبریئه خویش برای استفاده ابزاری از این سازمان کوشیده‌اند، اما شکی نیست که رابطه العالم منادی تفکرات وهابیت بوده است.^۳ پس از مرگ محمدبن ابراهیم آل شیخ، عالم وهابی دیگر، عبدالعزیزبن باز، ریاست شورای مؤسسان را بر عهده گرفت و در حال حاضر، عبدالعزیزبن عبدالله آل شیخ ریاست آن را عهده‌دار است که هر سه رئیس هیئت کبار العلماء عربستان هستند.^۴ اهمیت این سازمان به حدی است که عضو ناظر در سازمان ملل متحد برای شرکت در سازمان‌های اقتصادی و اجتماعی دارد و به عنوان عضو مراقب در سازمان کنفرانس اسلامی، یونسکو و یونیسف حضور دارد.^۵ گرچه در اساسنامه آن ذکر شده که این سازمان بین المللی اسلامی برای ترویج پیام اسلام و تعلیم اصول و مبانی آن و مبارزه با توطئه‌های ضد اسلامی است و به هیچ کشوری تعلق ندارد،^۶ به دلیل این که ۹۰ درصد بودجه آن را عربستان تأمین می‌کند،^۷ سیاست‌های آن را نیز عربستان مشخص می‌کند.

«رابطه» در دهه ۱۹۷۰م، به تدریج فعالیت‌های خود را در زمینه‌های هماهنگی بین مراکز اسلامی و تبلیغ در سراسر جهان گسترش داد و کوشید شوراهای قاره‌ای (پنج شورا در ۱۹۸۵م) و شوراهای اسلامی محلی در ۲۸ جامعه اقلیت مسلمان به وجود آورد. رابطه یک مجمع جهانی مساجد (المجلس العالمی للمساجد) به وجود آورد که کارش هماهنگ کردن فعالیت‌های تبلیغی در جهان بود. از آغاز تأسیس «رابطه»، عالمان وهابی خواستار تأسیس یک شورای فقهی شده بود که وظیفه شرح و بسط احکام و قوانین فقهی را، که مورد

۱. شورای مؤسسان از ۲۷ نفر تشکیل شده بود که پیروان مکاتب اشعری، ماتریدی، صوفی و... در آنها دیده می‌شد اما در عین حال گرایش به اهل حدیث، تفکرات ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب در این افراد مشهود است. (علماء الاسلام، ص ۲۰۶).
۲. دائره المعارف جهان نوین اسلام، ج ۲، ص ۶۵۷.
۳. مصاحبه با اولیوویه دالاز (نویسنده کتاب ژئوپلیتیک عربستان سعودی)، روزنامه ایران، ۱۳۸۶/۷/۱۷.
۴. رابطه العالم الاسلامی حقایق و ارقام، ص ۵.
۵. سایت رابطه العالم اسلامی، <http://www.themwl.org/Profile/default.aspx?I=AR>.
۶. رابطه العالم الاسلامی فی ۲۵ عاماً، ص ۲۵.
۷. تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح المدارس، مجموعه مقالات.

پذیرش جهانی‌اند، برعهده گیرد. این مجمع در ۱۹۷۶م بوجود آمد که به عنوان نماینده رسمی مسلمانان، با دیگر آکادمی‌های اروپا و دیگر نقاط جهان همکاری داشت. یکی از زیر مجموعه‌های رابطه العالم الاسلامی، سازمان بین‌المللی امداد اسلامی (هیئة الإغاثة الإسلامية العالمية) است که موظف به کمک‌رسانی به کشورهای اسلامی است. عربستان از طریق بانک توسعه اسلامی ۷۷ میلیارد ریال به ۳۵ کشور اسلامی و عربی کمک کرد که بعد از آمریکا، دومین رتبه را در کمک‌رسانی به کشورهای عربی اسلامی دارد. این کشور بین ۱۴۱۴ تا ۱۴۱۶ق بیش از دو میلیارد و هفتصد میلیون ریال سعودی در بوسنی و هرزگوین هزینه کرده است. ۸۷۷ مدرسه تحت کفالت آن‌هاست و ۱۵۰ مسجد ترمیم و تجهیز شده است. سه میلیون ریال سعودی کتاب به آن جا فرستاده و ۶۴ دوره آموزش زبان عربی برگزار شده است.^۱

در کنفرانس جهانی که برای بررسی تلاش‌های عربستان در ترویج اسلام در ۱۴۳۲ق برگزار شد، گفته شد که در طول سه دهه اخیر، عربستان ۳۷۵ میلیارد ریال سعودی برابر با ۱۰۰ میلیارد دلار به ۹۵ کشور در حال توسعه کمک کرده است. این پول برابر چهار درصد سود ناخالص ملی این کشور است.^۲

رابطه العالم برای تربیت مبلغان در پیش‌برد اهداف خود به صدها دانشجو از سراسر جهان نیاز داشت. از بین دانشگاه‌های هفت‌گانه عربستان، سه دانشگاه بزرگ برای آموزش و پژوهش در علوم اسلامی و عربی به وجود آمد: الجامعه الاسلامیه در مدینه منوره، جامعه الامام محمد بن سعود الاسلامیه در ریاض، جامعه ام القرى در مکه مکرمه.^۳

دانشگاه الامام محمد بن سعود الاسلامیه: تا به حال انشعاب‌هایی از این دانشگاه، به صورت دانشکده‌های فقه و مطالعات اسلامی، در کشورهای آمریکا، ژاپن، اندونزی، امارت، موریتانی، جیبوتی تأسیس شده است. حدود نود هزار دانشجو در این مراکز تحصیل کرده‌اند که تا ۱۴۱۹ق بیش از بیست و یک هزار نفر از این افراد از دانشکده‌های خارج از عربستان

۱. جهود خادم الحرمين الشريفين الملك فهد، ص ۱۲۵.

۲. <http://www.sayidaty.net/article.view.php?aid=۷۶۵۲>

۳. المكانه الدينيه للمملكه العربيه السعوديه، مجموعه مقالات.

در رشته‌های علوم اسلامی و زبان عربی فارغ التحصیل شده‌اند. هم‌چنین مسئولان دانشگاه در پی توافق با بسیاری از دانشگاه‌های کشورهای اسلامی و غربی، استادان این دانشگاه را به صورت مهمان برای تدریس مباحث اسلام‌شناسی با گرایش سلفی‌گری اعزام می‌کنند، که تاکنون ۲۰۰ حلقه علمی برگزار شده است.^۱

الجامعه الاسلامیه: این دانشگاه به دستور ملک سعود در ۱۳۸۱ق در شهر مدینه تأسیس شد.^۲ او دریافته بود که به منظور نشر وهابیت، باید مراکز بزرگ و مجهز برای تحصیل تا سطح عالی تأسیس کند تا پس از جذب دانشجو از سراسر دنیا، به خصوص آسیا و آفریقا و آموزش آنان، به کشور خود باز گردانده شوند و در آن‌جا، با حمایت‌های مادی و معنوی عربستان، وهابیت را گسترش دهند. به همین منظور، یکی از دانشگاه‌های مهم دینی در مدینه منوره در سال ۱۳۸۱ق با نام الجامعه الاسلامیه تأسیس شد. این مرکز با بودجه سنگین و خصوصی سه میلیون ریال سعودی کارش را آغاز کرد.^۳

در همان ابتدای حرکت این دانشگاه، گروهی از استادان آن، مانند استاد فاسی و استاد عبد السلام هاشم تأکید کردند که این دانشگاه باید به سرعت مانند دانشگاه الازهر مصر شود، با این تفاوت که هدف این دانشگاه، دعوت به عقیده سلفیه در سطح جهان است و دانشجویان آن هر یک نماینده این کشور در شهرهای دوردست خواهند بود.^۴

در این دانشگاه، فراگیری اسلام بر اساس کتاب‌های سلفیه مورد تأکید است و هرگونه تفکر خارج از آن تخطئه می‌شود. برخی اسلوب دانشگاه را در نقد آرای دیگران بدون حضور صاحب‌نظر، از ضعف‌های دانشگاه برشمرده‌اند.^۵ ۸۵ درصد دانشجویان این دانشگاه از خارج از عربستان بورسیه می‌شوند و پانزده درصد نیز سهمیه تحصیل مردم عربستان است.^۶

این دانشگاه پنج دانشکده دارد: دانشکده شریعت، دانشکده دعوت و اصول دین، دانشکده

۱. تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح المدارس، مجموعه مقالات و سایت دانشگاه امام محمد بن سعود:

http://www.imamu.edu.sa/support_deanery/pnircs/aslam/Pages/Role%20of%20the%20university.aspx

۲. تاریخ الملک سعود، ج ۳، ص ۱۳۶.

۳. همان، ج ۳، ص ۱۵۹.

۴. جهود المملكة العربية السعودية في الدعوة الى الله، ج ۱، ص ۲۳۸.

۵. بنگرید به اعتراض عبدالله الشمیری در کنفرانس در جامعه الاسلامیه:

http://saudiyou.com/index.php?option=com_content&view=article&id=448

۶. جهود خادم الحرمين الشريفين الملك فهد، ص ۹۷.

قرآن کریم و مطالعات اسلامی، دانشکده ادبیات عرب و دانشکده حدیث که تا سال ۱۴۲۸ق، تعداد فارغ‌التحصیلان این دانشکده‌ها بیش از ۱۰۰۰۰ نفر بوده است.^۱ علاوه بر این دانشکده‌ها، پنج مرکز مطالعات اسلامی زیر نظر این دانشگاه مشغول آموزش هستند. در آماري که در سال ۱۴۱۹ق منتشر شد، گفته شد که تعداد ۲۵۰۶۲ نفر از ۱۷۹ کشور جهان برای تحصیل به این دانشگاه آمده‌اند.^۲ این افراد در پی بازگشت به کشورهای خویش، برای امام جماعت، تدریس و تربیت، مورد حمایت عربستان قرار می‌گیرند و با ایجاد مراکز علمی و فرهنگی و ترجمه کتاب‌های سلفیه از عربی به زبان بومی سهم بسیاری در گسترش سلفیت دارا می‌باشند.^۳ حدود ۲۴۰۰ نفر از فارغ‌التحصیلان تا ۱۴۱۸ق از این دانشگاه، برای تدریس به مراکز مختلف جهان فرستاده شده‌اند.^۴

یکی از دانشکده‌های اساسی در دانشگاه‌های علوم اسلامی عربستان، دانشکده تبلیغات اسلامی (کلیه الدعوة) است که به امور محتوایی و روش‌های تبلیغات می‌پردازد. بیش از ده هزار طلبه دینی از این دانشکده‌ها در سطح کارشناسی ارشد و دکترا فارغ‌التحصیل و در این امر متمرکز شده‌اند. سران این تفکر بر این امر پافشاری می‌کنند و تصمیم دارند از این راه ندای سلفیت را به گوش جهانیان برسانند. برای این منظور، با تأسیس وزارت «الشؤون الاسلامیه و الاوقاف و الدعوة و الارشاد»، سیاست‌گذاری تبلیغ سلفیت در سراسر جهان و داخل عربستان به صورت جدی پی‌گیری می‌شود.

۱. برای اطلاع از آمار به سایت دانشگاه مراجعه شود: <http://iu.edu.sa/web/content.aspx?id=۱۱۵>

۲. برای اطلاع از آمار دقیق تعداد دانشجویان هر کشور، تعداد فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری هر کشور، رک: تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح المدارس، همان.

۳. تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح المدارس، همان.

۴. جهود خادم الحرمين الشريفین الملك فهد، ص ۱۰۴.

فهرست منابع

۱. اصلاحات از درون، قدیری، نیلوفر، «همشهری» ۸۲/۶/۲۴، ۱۳.
۲. اغتیال الملك فيصل والخلافة السعودية، خليل، نبيل خليل، دارالفارابي، بيروت، ۲۰۰۷م.
۳. انقلاب اسلامي زمينه‌ها و پيامدها، محمدی، منوچهر، انتشارات نهاد، قم، ۱۳۸۱ش.
۴. تاريخ آل سعود، السعيد، ناصر، مطبعة الاتحاد، بيروت، [بی تا].
۵. تاريخ الملك سعود الوثيقة والحقیقة، سلمان بن سعود، دار الساقی، بيروت، ۲۰۰۵م.
۶. تركزهای وهابیت در مراکش، رشیدی، الهام، «روزنامه شرق»، ۱۳/۱۰/۱۳۸۲.
۷. تروور فيصل به دست برادرزاده خود، بی نام، مجله «درسهایی از مكتب اسلام»، شماره ۸، سال ۴۰، ۱۳۷۹ش.
۸. تعليم ابناء المسلمين من خلال منح المدارس، المغامسی، سعید، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية فی ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، ریاض، ۱۴۲۸ق. برای دیدن این منبع بنگرید به: <http://www.darah.org.sa/bohos/..htm>
۹. جهود خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز في دعم الأقليات المسلمة، وزارة الشؤون الإسلامية و الأوقاف و الدعوة و الإرشاد، ریاض، ۱۴۲۳ق.
۱۰. جهود المملكة العربية السعودية فی الدعوه الى الله، بی نام، وزاره الشؤون الاسلاميه و الاوقاف و الدعوه و الارشاد، ریاض، ۱۴۱۹ق.
۱۱. حركة طالبان من النشوء الى السقوط، سرافراز، محمد، دارالميزان، بيروت، [بی تا].
۱۲. دائره المعارف جهان نوین اسلام، زیر نظر جان ل. اسپوزیتو سرپرست، ترجمه حسن طارمی و دیگران، نشر کتاب مرجع و نشر کنگره، تهران، ۱۳۸۸ش.
۱۳. رابطه العالم الإسلامي في ۲۵ عاماً إنجازات وتطلعات، دبیرخانه رابطه، چاپ رابطه، ۱۴۰۷ق؛ ۱۹۸۷م.
۱۴. رابطه العالم الإسلامي حقایق وارقام، تحریریه رابطه، انتشارات رابطه، مکه، ۱۴۲۲ق.
۱۵. ریشه‌های بحران در خاور میانه، احمدی، حمید، انتشارات کیهان، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۸ش.
۱۶. السعوديون النموذج والرسالة، سعود بن سلمان آل سعود، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية فی ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، ریاض، ۱۴۲۸ق. برای دیدن این منبع بنگرید به: <http://www.darah.org.sa/bohos/..htm>
۱۷. سیاست و حکومت در عربستان سعودی، سید داود آقایی، انتشارات تهران، ۱۳۶۸ش.
۱۸. سیاسی‌گرایی اسلام در آسیای مرکزی در دوره پس از شوروی، آکینز، شیرین، فصلنامه «مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز»، شماره ۴۵، ۱۳۸۳ش.
۱۹. طالبان زنان تجارت مافیا و پروژه عظیم نفت در آسیای مرکزی، رشید، احمد، ترجمه نجله خندق، نشر بقیه، تهران، ۱۳۸۲ش.
۲۰. عبدالعزيز بن عبدالرحمن آل سعود والاصلاح الاسلامی المعاصر، الکیلانی، کمال، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، ریاض، ۱۴۱۹ق.

٢١. عناصر القوة في توحيد المملكة العربية السعودية، محمد الفقير، بدر بن عادل، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، الرياض، ١٤١٩ق
٢٢. فيصل شاهد وشهيد، بي نام، مجله «المنظمة»، ش ٨، ص ٤٨، ٢٠٠٨م
٢٣. مساهمات المملكة العربية السعودية لقضايا المسلمين في الصين، چونگ جين، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، الرياض، ١٤٢٨ق. براى ديدن اين منبع ديجيتالى بنگريد به:
http://www.darah.org.sa/bohos/.htm
٢٤. المكانة الدينية للمملكة العربية السعودية، السدلان، صالح، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، الرياض، ١٤٢٨ق؛ براى ديدن منبع ديجيتالى بنگريد: http://www.darah.org.sa/bohos/.htm
٢٥. الملك فهد مسيرته التنميه، المسلم، ابراهيم، الدار الثقافيه للنشر، قاهره، ١٤٢٣ق.
٢٦. ملك فيصل والتضامن الاسلامى، سندی، عبدالله محمد، مجله الداره، شماره ٢، سال پنجم، ١٤٠٠ق.
٢٧. المملكة العربية السعودية وخدمتها للاسلام والمسلمين فى الغرب، التركى، عبدالله بن عبدالمحسن، وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد، عربستان، ١٤١٧ق.
٢٨. المملكة العربية السعودية ومنظمة المؤتمر الاسلامى دعم متواصل و تطور مشهود، إدارة الإعلام بالأمانة العامة لمنظمة المؤتمر الإسلامى، جده، ١٤٣٢ق.
٢٩. منظمة المؤتمر الإسلامى تعيش عصرها الذهبى في عهد خادم الحرمين، الزهراني، عبدالرزاق، روزنامه «الرياض»، ١٤٣٦/١/١٦ق.
٣٠. نبذه عن منظمة المؤتمر الاسلامى، بي نام، مجله «المنظمة»، ش ١٠، ص ٧٨، ٢٠٠٩م.
٣١. علماء الاسلام تاريخ و بنيه المؤسسة الدينية في السعوديه بين القرنين الثامن عشر و الحادي عشر، ملين، محمدنبيل، ترجمه محمد الحاج سالم و عادل بن عبدالله، الشبكة العربية للابحاث و النشر، بيروت، ٢٠١١م.